

Микола Солдатенко
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України
м. Київ

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні зміни в розвитку суспільства зумовлюють необхідність професійної підготовки майбутнього фахівця, здатного до творчої діяльності та забезпечення його саморозвитку впродовж всього життя. Зрозуміло, що така постановка питання є надзвичайно актуальною для викладача, вчителя.

Видатний чеський педагог Я.А. Коменський уперше вчив учителів викладати. Він був впевнений, що “из всякого ребѣнка можно сделать человека”, якщо школа буде не “пугалом” для хлопчиків і катівнею для “умів”, а майстернею “людяності”. І на етапі становлення цієї системи вона дійсно давала дуже позитивні результати.¹ Проте три з половиною століття реалізації системи Коменського засвідчили, що методичними способами вирішити методологічну проблему розвитку не вдається. Якщо вчитель отримує для передачі учисві вже готові знання, якщо він не є суб’єктом, який сприяє становленню знань і не може рефлексувати способи його становлення, а може лише передавати факти в тому вигляді, в якому сам їх отримав з “чужих рук”, то його учень одержує готове, “мертве” знання навіть не з других, а з третіх рук. Такі знання неможливо зрозуміти чи змінити, з ними не можна нічого зробити, крім одного, – використати. При такому типі освіти формується потребнісний, утилітарний тип мислення, все навкруги виступає як засіб для вживання: знання, природа, люди, культура. Оскільки ж ці знання з самого початку є відчуженими, то в учня немає можливості особисто оцінити свої успіхи.

Суспільство є продуктом взаємодії особистостей, що задає особливу парадигму розвитку. Ось чому нині у плані пошуків шляхів вирішення ситуації, яка склалася, висловлюються побажання відмовитися від світоглядних стереотипів та стандартних аргументів. Проблеми майбутнього людини завжди займали одне з пріоритетних місць в її діяльності, в її

---

¹ *Адамский А.И.* Идея развития // Перемены: Пед. журнал. – М.: Эврика. – 2000. – №1. – С. 5-14.

допитливому розумі. Останнім часом почали досить часто з'являтися публікації, в яких розглядаються ці питання. Це пояснюється тим, що раніше ця проблема так гостро не стояла й не зачіпала безпосередньо долі мільйонів наших сучасників. Ніколи раніше майбутнє не наближалося до людини так швидко, майже не залишаючи їй часу, щоб підготуватися до нових умов свого існування. Темпи змін, які відбуваються сьогодні, настільки високі, а масштаби їх настільки великі, що цілком можна говорити про принципово нову глобальну проблему сучасної цивілізації – проблему, яка недостатньо усвідомлена і поки що не зайняла свого належного місця в освіті. Багато вчених відзначають, що криза, яку ми переживаємо, є в своїй основі кризою світоглядною, що позначається на різних сторонах життя суспільства і насамперед – в освіті².

У сучасному суспільстві інформація стає визначальним чинником, який прискорює не лише процеси глобалізації та інтернаціоналізації, але й усі суспільні інституції – розвиток науки, техніки, освіти, культури. Беручи до уваги той факт, що інформація “пронизує” всі сфери діяльності людини, виступає в якості ресурсу розвитку і виробництва, слід враховувати, що відбувається її суміщення з функціями управління різними системами і процесами.

У загальному ж плані дій, які можна виконувати з інформацією, це її створення, обробка, переробка, використання (кривництво), ліквідація, облік, аналіз, передача, накопичення. Отже, інформація – це предмет, продукт і водночас інструмент діяльності людини, яка за допомогою наявної інформації створює нову інформацію. У цьому випадку одержана інформація набуває власної цінності, а інформаційна функція все чіткіше отримує самостійний статус у діяльності людини.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що на шляху створення інформаційного суспільства є чимало великих і серйозних проблем, які держава, бізнесові структури і громадянське суспільство мають вирішувати спільними зусиллями на основі принципів партнерства. Це стосується також (крім створення інформаційно-комунікаційної інфраструктури взагалі) практично кожного навчального закладу і, насамперед, – закладів професійної освіти, де освітній процес повинен стати джерелом реального життєвого досвіду учнів та досвіду виживання в світі інформації, кількість якої постійно і швидко зростає. Основи наук, які вивчаються в школі як окремі навчальні предмети, є відповідальними за формування різних компонентів досвіду людини. Інтеграція навчального матеріалу дозволяє вивести на більш високий рівень узагальнення теоретичного й емпіричного

² *Колін К.К.* Информационный подход в методологии науки и научное мировоззрение // ВВШ. – 2000. – №2. – С.16-22.

матеріалу шкільних предметів, а це означає, що учні набувають певного досвіду розв'язування особливо складних задач пізнавальної діяльності та протиріч пізнання, досвід вибору стратегії і тактики пізнання.

Щодо виявлення основних тенденцій розвитку майбутнього інформаційного суспільства, то дослідження показали, що, по-перше, зростає роль інформаційного сектора в народному господарстві в цілому; по-друге, інтеграція телекомунікаційних та інформаційних структур веде до появи нових галузей економіки, нових виробів і послуг, задоволення нових потреб; по-третє, глобалізація названих вище секторів зумовлює появу і розвиток глобальної інформаційної інфраструктури; створюється інформаційний простір без кордонів. Це дає змогу підвищувати рівень поінформованості, грамотності населення, посилювати процеси демократизації, реалізувати нові навчальні технології; по-четверте, зростає ефективність соціальної політики: змінюється структура поділу робочого і вільного часу, з'являється можливість вирішувати навчально-наукові та виробничі питання на відстані (іноді навіть не виходячи з дому). Нарешті з'являється нова інформаційна культура, під якою слід розуміти вміння працювати з інформацією, використовувати, опрацьовувати, зберігати і передавати її. Нова культура спілкування відкриває нові форми особистісних і професійних контактів за допомогою електронної пошти, WWW, телеконференцій і т. п., тобто без особистої присутності, але в режимі діалогу. Важливою рисою постіндустріального суспільства є не лише оперування великою і зростаючою кількістю інформації, а й можливістю забезпечення максимуму індивідуальної свободи. Останнє є досить показовим (і в той же час ефективним), якщо розглядати навчальний процес, в якому задіяні сучасні інформаційні технології.

Сьогодні інформатизація суспільства проникає не лише в бізнес, виробництво, сферу обслуговування, а й у побут, освіту, стиль життя. На думку дослідників, природа економіки інформаційного суспільства надає пріоритет не державі, а особистості. Тому можна стверджувати, що вона значною мірою змінила і цінності людей, моделі їх поведінки, їх переорієнтацію з матеріальних цінностей на цінності самореалізації. Про це переконливо свідчать численні результати анкетування, опитування студентів та учнів, проведеного нами та іншими дослідниками. Цьому процесу сприяє і той факт, що нове покоління комп'ютерів має потужні можливості, які вдало використовуються в навчальному процесі закладів освіти. Комп'ютер індивідуалізує навчання, надає студентові можливість послідовного вибору матеріалу, враховуючи його складнощі, а також темп і час ознайомлення з ним. У студента з'являється можливість стати "учасником" подій або процесів, які ніби створюють нове середовище діяльності суб'єкта навчання. На думку російського педагога Ю. Бабанського,

нові інформаційні технології в навчанні вимагають принципово нових форм організації навчального процесу і при цьому, звичайно, збагачується й теорія навчання.

Питання, як вчитися, стає головним для фахівців всіх галузей народного господарства в тому числі і системи освіти. Інформаційні технології поступово входять і в цю сферу нашого життя. Новий електронно-комунікаційний освітній простір вже реально існує, об'єднуючи нагромаджене знання в єдине віртуальне "дерево" пізнання. Питання полягає лише в тому, які методи навчання в майбутньому оберуть люди. Але, без сумніву, незалежно від вибору тієї чи іншої навчальної технології, чільне місце в цьому процесі обов'язково займе процес самостійної пізнавальної діяльності.³

Сьогодні у країнах, які увійшли до Болонської конвенції, в тому числі і в Україні, здійснюється експеримент із введення системи залікових одиниць та організації СПД відповідно до вимог, які визначені даною угодою. В деяких публікаціях^{4,5} зазначається, що ВНЗ мають здійснити перепідготовку або навчання керівного, викладацького і навчально-адміністративного персоналу. Убезпечуючись від зниження якості навчання, система залікових одиниць має вводитись поетапно. Кожну навчальну дисципліну потрібно буде оцінити в залікових одиницях, відповідно розробити методики аудиторних і позааудиторних занять і бально-рейтингового контролю.

Важко не погодитись з такою постановкою вирішення проблеми подальшого розвитку самостійної пізнавальної діяльності в системі професійної підготовки.

Зазначимо, що необхідним є також вирішення питання забезпечення навчального процесу відповідними інформаційними матеріалами і створення інституту тьюторів для персонального консультування студентів у рамках проведення експерименту.

³ Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: Пособие для учителя.- М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005.- 383с.

⁴ Бабин І.І. Формування системи забезпечення якості вищої освіти // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Травень – грудень 2004 р. – Частина 2 / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2004.– С. 109–117.

⁵ Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 52с.

Викладачам доведеться точніше сформулювати вимоги до знань з концентрованого викладу матеріалу, регулярно проводити індивідуальні консультації. Акцент у навантаженні викладача зміститься в методичну сторону. Нормою стане систематичне оновлення змісту навчання, методик і матеріалів (дидактичних, інформаційних та для здійснення моніторингу). Перед викладачем постане потреба постійного самовдосконалення і самонавчання. Це зумовлює необхідність проведення відповідних курсів, семінарів, конференцій щодо проєктування сучасного, навчально-методичного забезпечення в системі професійної підготовки вчителя⁶.

Входженню України у світовий освітній процес сприятиме активізація у вітчизняних навчальних закладах вивчення досвіду “навчання на відстані” в країнах Європи, США та Росії, а також використання дистанційного навчання („distant learning” – „дистанційного навчання”) як інтенсивного засобу, як нової технології, що сприяє ефективній організації самостійної навчальної діяльності, взаємодії викладача і студента, індивідуальному і груповому навчанню, забезпечує інтерактивність одержання знань. Саме за допомогою цієї форми навчання відбувається поєднання класичної освіти з елементами та методами віртуального середовища, яке останнім часом набуває все ширшого застосування.

Програми, структуровані за кредитно-модульною технологією навчання з метою подальшої демократизації навчального процесу, забезпечать організацію найбільш раціонального і ефективного засвоєння знань, стимулювання суб'єктів учіння до систематичної науково-пошукової діяльності, посилення мотиваційного компонента, формування самооцінювальних дій і перетворення контролю та самоконтролю на дієвий механізм управління навчальним процесом.

Традиційно ми звикли сприймати навчання як щось таке, чим нас мусять забезпечити. Сьогодні ці уявлення різко змінилися. Нова революція під гаслом самостійного навчання та праці передбачає взяття під контроль власного життя. Безсумнівно, що в подальшому у навчанні все більше домінуватиме самонавчання, коли особа сама спрямовуватиме себе на результат і досягатиме його⁷.

⁶ *Бабин І.І.* Формування системи забезпечення якості вищої освіти // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Травень – грудень 2004 р. – Частина 2 / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2004. – С. 109–117.

⁷ *Человек и новые информационные технологии: завтра начинается сегодня.* – СПб.: Речь, 2007. – 320 с.

Розвиток самостійної навчально-пізнавальної діяльності охопить в подальшому всі сфери неперервної освіти. Можна відзначити, що певний прорив у навчанні вже відбувся. Уперше діти знають більше про сучасні панівні технології, ніж учителі чи просто дорослі. Тому ми цілком погоджуємось з думкою Дона Тапскотта про те, що „тепер нам уже точно відомо, що дітей, які не матимуть доступу до нових медійних засобів, уважатимуть майже упослідженими. Відбуватиметься становлення інформаційного апартеїду, коли ті, які не володіють інформацією, перетворюватимуться в тих, хто не має знань, а згодом – у тих, хто нічого не вміє”⁸. ХХІ століття повинно „дати дітям ті засоби, які їм потрібні, і вони стануть для вас першими порадниками, як зробити школу ефективною та сучасною”, використовуючи ці засоби, учні вчитимуться самостійно.

Отже, на засадах комп'ютеризації та удосконалення організаційно-педагогічних умов стане можливим в подальшому розвиток самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів та студентів педагогічних навчальних закладів, самоосвітньої діяльності дорослих в контексті постійного підвищення їх кваліфікації, можливої перекваліфікації спеціаліста впродовж його життя, а насамперед – розвитку особистості та задоволення її пізнавальних потреб.

Микола Солдатенко

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Резюме

Самостійна пізнавальна діяльність розглядається як один з важливих чинників професійної підготовки. Акцентується увага на необхідності розвитку самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя в умовах сучасного суспільства неперервного навчання.

---

⁸ Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М.Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.

Mikoła Soldatenko

**ROZWÓJ SAMODZIELNEJ DZIAŁALNOŚCI POZNAWCZEJ
PRZYSZŁYCH PEDAGOGÓW WE WSPÓŁCZESNYCH
WARUNKACH**

Streszczenie

Samodzielna działalność poznawcza rozpatrywana jest tutaj jako jeden z ważnych czynników przygotowania zawodowego. Uwagę skupiono m.in. na konieczności rozwoju samodzielnej działalności poznawczej przyszłego nauczyciela w kontekście nauczania ciągłego.

Mykola Soldatenko

**DEVELOPMENT OF SELF-EDUCATION COGNITIVE ACTIVITI
IN LIFELONG LEARNING SOCIETY**

Summary

Self-education cognitive activity as one of the most important factors of professional teachers training. Attention is concentrated on the necessary development of self-educational cognitive activity of a prospective teacher in conditions of lifelong learning society.